
A perelhúzás megakadályozásának eszközei az 1911. évi I. törvénycikk rendszerében *

Szívós Kristóf**

Az első modern magyar polgári perrendtartás (1911. évi I. törvénycikk) közel harminc éven keresztül tartó kodifikációt követően 1915. január 1-jével törvényszéki szinten is bevezette azt a szóbeliségen és közvetlenségen alapuló pervitelt, amelyet a sommás eljárásról szóló 1893. évi XVIII. törvénycikk (Se.) járásbírói szinten húsz évvel azelőtt megtett. A Pp. a formalizmusokkal terhelt írásbeli perrendet felváltva paradigmaváltást jelentett nemcsak a féli előadásokkal szembeni időbeli követelményekben, hanem ezzel összefüggésben a perelhúzás megakadályozásában is. Tekintettel arra, hogy a hatályos perrendtartás preambuluma kiemeli a magyar perjogi hagyományok fontosságát, indokolt az 1911. évi Pp. által, a perelhúzás megakadályozása érdekében bevetett eszközök vizsgálata a korabeli szakirodalom és joggyakorlat elemzésén keresztül, ezek előnyeinek és hátrányainak feltárásával.

Kulcsszavak: bírósági visszautasítási jog, joggal való visszaélés, megfelelő időbeliség, perelhúzási szándék

Means of preventing of procrastinate in the system of Act I of 1911

The first modern Hungarian code of civil procedure (Act I of 1911) introduced such a procedural system after thirty years of codification in regional courts on 1 January 1915, with which the local courts had been familiarising after the enactment of the summary procedure (Act XVIII of 1893) twenty years earlier. The Act was a paradigm shift from the formalistic written procedure not only in the temporal requirements of the submissions of the parties, but in the tools against undue delay as well. Since the preamble of the current code of civil procedure highlights the importance of the Hungarian procedural traditions, the study examines these tools, exploring their advantages and their disadvantages as well with the help of the jurisprudence and the judicial practice of the courts.

Keywords: judicial right of rejection, abuse of rights, due course, intention to procrastinate

<https://doi.org/10.32980/MJSz.2023.1.55>

* A K 138618 számú projekt az Innovációs és Technológiai Minisztérium Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Alapból nyújtott támogatásával, a K 21 pályázati program finanszírozásában valósult meg.

** Egyetemi tanársegéd, Szegedi Tudományegyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Civilisztikai Tudományok Intézete.

1. Kiindulási pont: a perelhúzás megakadályozása a Pp. hatálybalépése előtt

A polgári pert elsősorban a felek érdekeinek kellene előmozdítania,¹ ugyanakkor előfordulhat, hogy nem mindkét félnek áll érdekében az eljárás gyors befejezése.² *Haendel Vilmos* szerint a per célszerű és gyors lebonyolítását a perbeli cselekmények helyes logikai és az elbírálást megkönnyítő sorrendje (*permenet megfelelő tagozódása*), valamint a perbeli cselekmények egyidejű elvégzése (*a perbeli cselekmények koncentrációja*) segíti elő, amely sokszor összefügg a perrendben érvényesülő szóbeliség és írásbeliség kérdésével,³ hiszen „minden eljárásnál, alapuljon az akár az írásbeliségen, akár pedig a szóbeliségen, meg volt az a törekvés, hogy a per anyaga ne legyen szertelenül szerteágazó és sokirányú, de szoritassék a lehetőség szerint bizonyos korlátok közé.”⁴ Az, hogy a perrend miképpen gondoskodik a koncentrációról, minden esetben az adott eljárás formájától és egészének struktúrájától függ.⁵ A szóbeliség és írásbeliség szerepe és egymáshoz való viszonya a perjogtudomány egy állandó témája, hiszen minden perjogi jogalkotás alapvető kérdését képezi. Ennek megválaszolása a kodifikáció során ugyanis az egész kódexre kihat, hiszen minden jogalkotásnak választ kell adnia az előadások *nem megfelelő időben* való megtétele lehetőségének a kérdésére,⁶ azaz arra az esetre, ha a fél az adott percselekményt *már korábban is megtehetette volna*. Bár a hatályos perrendtartás is az osztott tárgyalási szerkezetre épül, a jogalkotó tudatosan szakított a Pp. megoldásaival.⁷

A fentiek vonatkozásában figyelhető meg a legjelentősebb paradigmaváltás a Pp. és az azt megelőző szabályozás között. A Plósz-féle perrendtartás előtt kétféle perrendet különböztettünk meg: a rendes pert és a sommás pert. Utóbbi az 1893. évi XVIII. törvénycikk (a továbbiakban: Se.) elfogadása óta már arra a modern alapra épült, amelyre később a Pp. is, így e tekintetben számottevő különbség nincs köztük (egyfajta „próbatörvény” volt).⁸ Ebből kifolyólag a tanulmányban hivatkozott

¹ A felek érdekének, illetve privátautonómiájának fontosságára ld. különösen Éless Tamás: A tárgyalás szerkezete, perfelvétel, perhatékonyság, *Közjegyzők Közlönye*, 64 (2017) 5., 17–18. o.; Éless Tamás – Döme Attila: A keresetváltoztatás kérdéséhez, in: *Egy új polgári perrendtartás alapjai* (szerk.: Németh János – Varga István), Budapest, HVG-Orac, 2014, 424–425. o.

² Hugo Schauer: A szóbeli tárgyalás elhalasztása, *Jogtudományi Közöny*, 46 (1911) 47., 397. o.

³ Haendel Vilmos: *A perbeli cselekmények koncentrációja a magyar perjogi fejlődés szolgálatában*, Miskolc, Ifj. Ludvig és Janovits Könyvnyomdája, 1932, 1–2. o.

⁴ Pap József: *Perjogi elvek a magyar polgári perrendtartás törvényjavaslatában*. Budapest, Márkus Samu, 1901, 80–81. o.

⁵ Raban Freiherr Von Canstein: *Die rationellen Grundlagen des Civilprozesses und deren Durchführung in den neuesten Civilprozeß-Gesetzentwürfen Oesterreichs und Deutschlands, sowie in der Civilprozeß-Ordnung für das deutsche Reich*. Bd. 2, Wien, Manz, 1877, 245–246. o.

⁶ Paul Oberhammer – Tanja Domej: Delay in Austrian Civil Procedure and the Legislator’s Response, in: *Within a Reasonable Time: The History of Due and Undue Delay in Civil Litigation* (szerk.: C. H. van Rhee), Berlin, Duncker & Humblot, 2010, 268. o.

⁷ Ld. többek között Wopera Zsuzsa: Az új polgári perrendtartás elvi alapjai, *Jogtudományi Közöny*, 72 (2017) 4., 155. o.; Udvarý Sándor: Új Pp. – új perszerkezet, *Advocat*, 20 (2017), 1-2., 7. o.

⁸ A levéltári forrásokat a Magyar Nemzeti Levéltár Csongrád-Csanád Megyei (a továbbiakban: MNL CsML) és Pest Megyei Levéltáraiból (a továbbiakban: MNL PML) gyűjtöttem. Előbbi a Szegedi Kir. Törvényszék 1920 és 1925 közötti, utóbbi a Pestvidéki Kir. Törvényszék 1916-1919 közötti joggyakorlatát foglalja

joggyakorlat sok esetben még a sommás eljárás hatályának idejéből származik.⁹

A rendes pert illetően ugyanakkor kiemelendő, hogy az teljesen más felfogáson alapult, hiszen az annak alapjául szolgáló 1868. évi LIV. törvénycikk (a továbbiakban: Trt.) az írásbeliség és a közvetettség elveit fogadta el. A rendes írásbeli perben a felek periratokon keresztül kommunikáltak egymással, azokat meghatározott számban (főszabály szerint kettő-kettő, kivételesen három-három) terjeszthettek elő. Ahogy a Pp. miniszteri indokolása is megjegyezte, hogy a „per [...] annyi szakra oszlik szét, ahány határidőt állapít meg az eljárás a feleknek a cselekvésre. A keresetre következik az ellenirat, erre a válasz, viszonzválasz, végirat és ellenvégirat. [...] A pernek ezt a tagozatát még megszilárdítja az eshetőségi elv és a tényállításoknak a bizonyítékokkal való összekötése.”¹⁰

A perjogi kodifikációt követően a magyar perjog fejlődéstörténete annak nagyvonalait tekintve lezárult, természetesen az első világháború és a két világháború közötti jogfejlődés azt is érintette,¹¹ de alapjait tekintve az elsőfokú eljárás vonatkozásában változatlan maradt.

A megfelelő időbeliséget a Trt. tehát az eshetőségi elv érvényre juttatásával biztosította,¹² amely lényegében *objektíve* megakadályozta a feleket abban, hogy később olyan cselekményt tegyenek meg, amelyet korábban is megtehettek volna (így pl. a felperes a második iratában, a válaszban elvileg nem hivatkozhatott olyan tényre vagy bizonyítékra, amelyet már a keresetben felhozhatott volna).¹³ Ezt a Trt.

magában.

⁹ A tanulmány az alábbi döntvénytárakból származó döntvényeket dolgozza fel: *Perjogi döntvénytár I–XIX.*, Budapest, Franklin, 1915–1934. (a továbbiakban: PD); *A magyar kir. Curia felülvizsgáló tanácsa által a sommás eljárásról szóló törvény (1893:XVIII. tcz.) alapján hozott határozatoknak gyűjteménye I–XIX.*, Budapest, Franklin, 1897–1915. (a továbbiakban: F); *A királyi ítélőtábla felülvizsgáló tanácsainak elvi jelentőségű határozatai I–XIX.* Budapest, Franklin, 1898–1917. (a továbbiakban: T); *Grill-féle döntvénytár: Polgári törvénykezés I.*, Budapest, Grill, 1905. (a továbbiakban: G) A döntvénytári szemelvények jelölése az alábbiak szerint történik: először a döntvénytár megadott rövidítése, majd római számmal a kötetszám, zárójelben a kiadás éve, végül pedig a döntvény sorszáma [pl. PD I. (1916) 215.]. A döntvényjog korabeli jelentőségéről ld. Varga Norbert: A Kúria döntvényalkotási joga 1912 és 1930 között, in: Schweitzer Gábor – Szabó István (szerk.): *A közjogi provizórium (1920–1944) időszakának alkotmányos berendezkedése I.*, Budapest, Pázmány Press, 2016, 171–190. o.

¹⁰ Indokolás a polgári perrendtartásról szóló törvényjavaslathoz in: *Az 1910. évi június hó 25-ére összehívott országgyűlés képviselőházának irományai IV. kötet*, Budapest, Pesti Könyvnyomda, 1910, 73. iromány (a továbbiakban: KI 1910 IV. k. 73. ir.), 288. o.

¹¹ Ld. különösen Varga Norbert: Adalékok a kartellmegállapodások ügyleti érvényességéhez az 1931. évi kartelltörvény hatálybalépését követően, in: Bódiné Beliznai Kinga – Gosztonyi Gergely (szerk.): *Jogtörténeti parerga III. Ünnepi tanulmányok Mezey Barna 70. születésnapja tiszteletére*, Budapest, Orac, 2023, 387. o.; Varga Norbert: Introduction to the Hungarian Cartel Regulation in the Interwar Period, *Krakowskie Studia z Historii Państwa i Prawa*, 15 (2022) 2., 215–216. o.; Pétervári Máté: A kivételes hatalom magánjogi viszonyokra gyakorolt hatása és a csődönkívüli kényszerezegység bevezetése Magyarországon, in: Farkas Ádám – Kelemen Roland (szerk.): *Szküllá és Kharübdisz között – Tanulmányok a különleges jogrend elméleti és pragmatikus kérdéseiről, valamint nemzetközi megoldásairól*, Budapest, Magyar Katonai Jogi és Hadijogi Társaság, 2020, 150–151. o.

¹² Kengyel Miklós: *A bírói hatalom és a felek rendelkezési joga a polgári perben*, Budapest, Osiris, 2003, 149. o.; Varga Norbert: The Basic Principles of Code of Civil Procedure in Cartel Law in the 20th Century, in: Görög Márta – Hegedűs Andrea (szerk.): *Lege duce, comite familia. Ünnepi tanulmányok Tóthné Fábián Eszter tiszteletére, jogász pályafutásának 60. évfordulójára*, Szeged, Iurisperitus, 2017, 509. o.

¹³ Azért csak elvileg, mert a joggyakorlat a Trt. szigorán sokat oldott. Ennek egyik eklatáns példája a tényállítások és bizonyítékok kumulációja kötelezettségének enyhítése, amely a jelenlegi Pp.

az ún. preklúziós hatással érte el,¹⁴ amelynek következtében a felek *kumulálták* előadásait. *Bacsó Jenő* az eshetőségi elvet a *kötött perbeli cselekvés elvének* nevezte.¹⁵ *Franz Klein* – az osztrák polgári perrendtartás megalkotója – ugyanakkor helytállóan megállapította, hogy a szóbeli per koncentrációja az eshetőségi elv útján nem érhető el,¹⁶ így a Trt. koncepciójának e rövid ismertetését követően vizsgáljuk meg, hogy a szóbeliség érvényre juttatása miért jelentett paradigmaváltást a magyar perjogi szabályozásban.

2. A perbeli cselekvés szabadsága

2.1. Jogszabályi környezet. A Pp. 221. § 1. mondata úgy rendelkezett, hogy „[t]ényállítások, az ellenfél tényállításaira való nyilatkozatok, a bizonyítékok megnevezése vagy felmutatása és a rájuk vonatkozó nyilatkozatok rendszerint bármikor megtehetőek annak a tárgyalásnak a bezárásáig, a mely a fennforgó kérdést elintéző határozatot megelőzi.” Ezzel a törvény kimondta a szóbeli eljárásoktól elválaszthatatlan azon elvi tételt,¹⁷ hogy „a szóbeli tárgyalás [...] *egységes egész*.”¹⁸ Éppen ezért e szabályt kétféleképpen szokás nevezni: a szabad perbeli cselekvés elveként¹⁹ vagy a szóbeli tárgyalás egységességéeként.²⁰

2.2. A Pp.-beli tárgyalás valóban egységes egész volt? Felmerül a kérdés, hogy miképpen tekinthetjük a Plósz-féle perrendtartásban a tárgyalást egységes egésznek, amikor a törvény *kétféle tárgyalást* (ti. a perfelvételi tárgyalást és az érdemleges tárgyalást) különböztetett meg, amelyek közé – törvényszéki per esetén főszabály szerint, járásbírósi perben pedig kivételesen (ld. Pp. 191. §) – ékelődött az írásbeli előkészítés.

(1) Először, rendszerbeli helyét tekintve a szabad perbeli cselekvés az érdemleges tárgyalás szabályai között található (Pp. Hatodik fejezet: 206-254. §§), így ez eleve kijelöli, hogy a szabály e tárgyalásra vonatkozik.²¹ A perfelvételi tárgyaláson egyébként is sokkal szűkebb volt a nyilatkozattételi lehetőség, amelynek tárgyalásszerkezeti okait a következő alpontban mutatom be. Bár a törvény a perfelvételt *tárgyalásnak* nevezte, mind a szakirodalomban, mind a joggyakorlatban

hatályosulása idején is jogalkalmazási probléma volt. Ld. Fodor Ármin – Márkus Dezső: *A polgári törvénykezési rendtartás kézikönyve I.*, Budapest, Singer és Wolfner, 1896, 509. o.

¹⁴ A peranyag előterjesztésének időbeli korlátairól ld. Czoboly Gergely: *A perelhúzóadás megakadályozásának eljárási eszközei*, Pécs, PhD-értekezés (kézirat), 2014, 140–147. o.

¹⁵ Bacsó Jenő: *A polgári perrendtartás tankönyve*, Budapest, Grill, 1917, 98. o. Ld. bővebben Szívós Kristóf: Az eshetőségi elv alkalmazásának dogmatikai alapjai a polgári peres eljárásban, *Iustum Aequum Salutare*, 17 (2021) 4., 281–300. o.

¹⁶ Franz Klein: *Pro futuro. Betrachtungen über Probleme der Civilprocessreform in Oesterreich*, Wien/Leipzig, Franz Deuticke, 1891, 71. o.

¹⁷ Az osztrák polgári perrendtartás miniszteri indokolásának szóhasználata. *Materialien zu den neuen österreichischen Civilprozessgesetzen*. Bd. I., Wien, Manz, 1898, 261. o.

¹⁸ KI 1910 IV. k. 73. ir. 310. (kiemelés a szerzőtől).

¹⁹ Georg E. Kodek – Peter Mayr: *Zivilprozessrecht*, Wien, facultas, 2018, 97. o.

²⁰ Friedrich Stein: *Grundriß des Zivilprozeßrechts und des Konkursrechts*, Tübingen, Mohr Siebeck, 1928, 192. o.

²¹ A miniszteri indokolás egyébként kimondta, hogy ez az alapelv a pergátló kifogások vonatkozásában is érvényesül. KI 1910 IV. k. 73. ir. 310.

számos példát találunk, amikor a perfelvételt nem tárgyalásnak nevezték, hanem perfelvételi *határnapnak*²² vagy egyszerűen *perfelvételnek*,²³ a tárgyalás terminológiát ezzel fenntartva az érdemleges tárgyalás számára.

(2) Másodsor, *a magánjogi kérdések megvitatása* – amelyek eldöntése a polgári per legfőbb célja – *csak az érdemleges tárgyaláson történhet meg*. Erre a következtetésre a perfelvétel céljának megvizsgálását követően juthatunk el. A plósz felfogásban a perfelvétel egyetlen kérdése az volt, hogy *az alperes vitássá teszi-e a peralapítást*,²⁴ azaz előterjeszt-e pergátló kifogást, ezzel az eljárás megszüntetését kérve. Amennyiben igen, akkor a bíróságnak erről külön kellett döntenie. A polgári per a Plósz-féle Pp.-ben álláspontom szerint ezért lényegében *két per* volt: egyfelől a per létrejötte köré épülő eshetőleges kontradikció a perfelvétel során,²⁵ valamint – ennek hiányában vagy sikertelensége esetén – a magánjogi kérdések megvitatása az érdemleges tárgyaláson. Ezt a legjobban az a tény bizonyítja, hogy a pergátló kifogásokról való döntés *ítéleti formát* öltött (Pp. 181. §), amely a peres eljárásokban hagyományosan az *érdemi kérdésekre* vonatkozó határozati forma.

A magánjogi (azaz érdemleges) kérdés vonatkozásában a perfelvétel során a felek rendkívül szűk körben tehetnek nyilatkozatokat. A felperes felolvasta a keresetét (Pp. 179. §), amelyre az alperes – pergátló kifogás hiányában – kétféleképpen reagálhatott: elismert vagy ennek hiányában legalább részben vitatott.²⁶ Előbbi esetben a bíróság azonnal ítéletet hozott, utóbbi esetben az alperes *érdemleges ellenkérelmet terjesztett elő* (Pp. 185. §). Ilyenkor az alperes ellenkérelmében csak az alábbi előadást tehette: „alperes azt az érdemleges ellenkérelmet terjeszti elő, hogy a tekintetes kir. Törvényszék utasítsa el a keresetet és kötelezze a felperest a perköltségek viselésére.”²⁷ A felperes keresete vonatkozásában az alperes *mást nem mondhatott* (azaz kérelmét tényekkel és bizonyítékokkal nem támaszthatta alá), hiszen a Pp. – ahogy a miniszteri indokolás is kiemelte – „nem kívánja, *sőt nem is engedi meg*, hogy az alperes az ellenkérelmet indokolja. [...] [Az] a perfelvételi tárgyaláson nem is volna lehetséges, mert csak az előkészítés eredménye lehet,

²² Ld. pl. MNL CsML VII. 1-b. 676. d. 233/1920.; Gaár Vilmos: *A magyar polgári perrendtartás (1911. évi I. t.-cz.) magyarázata I.*, Budapest, Athenaeum, 1911, 151. o.; Magyary Géza: *Magyar polgári perjog*, Budapest, Franklin, 1924, 267. o.

²³ Ld. pl. Kúria 1918 febr. 12. P. V. 6100/1917. sz., in: *Perjogi döntvénytár IV.* (szerk.: Kovács Marcel), Budapest, Franklin, 1919, 102. sz. döntvény; Plósz Sándor: Der Bau des Prozesses in erster Instanz nach der ungarischen ZPO, in: *Zwei Vorträge aus dem ungarischen Zivilprozessrecht*, Berlin, Otto Liebmann, 1917, 47. o.; Alföldy Ede: A polgári perrendtartás egyszerűsítése. *Jogtudományi Közlöny*. 55 (1920) 14., 104–105. o.

²⁴ *Plósz* a peralapításról (azaz a perfelvételről) úgy fogalmazott, hogy „külön magában álló kérdés, amely a per meg vagy meg nem nyeresével csakis abban függ össze, hogy előfeltételét képezi mindkét eshetőségnek.” Plósz Sándor: A keresetjogról, *Magyar Igazságügy*, 3 (1876) 4., 233. o.

²⁵ Eddigi levéltári kutatásaim során kevés olyan esetet találtam, ahol a perfelvétel során az alperes pergátló kifogást emelt volna, az alperesek legtöbb esetben érdemleges ellenkérelmet terjesztettek elő. Pergátló kifogás előterjesztésére ld. pl. MNL CsML VII.1-b. 676. d. 233/1920.; MNL CsML VII. 1-b. 682. d. 182/1921.; MNL CsML VII.1-b. 675. d. 160/1920.; MNL CsML VII. 1-b. 682. d. 147/1921.

²⁶ Fontos ugyanakkor annak leszögezése, hogy mindkettő perbebecsátkozásnak minősült. Magyary: i. m. 374. o.

²⁷ Valamennyi általam vizsgált per ehhez hasonló megfogalmazást tartalmazott. Ld. pl. MNL PML VII. 1-b. 2. d. 15/1916.; MNL PML VII. 1-b. 109. d. 299/1917.

amely a javaslat szerint a perfelvételi tárgyalás után történik.²⁸

Összegezve: tekintettel arra, hogy a magánjogi kérdéseket csak az érdemleges tárgyaláson lehetett megvitatni, és hogy a polgári per célja ezek eldöntése, a szóbeli tárgyalás a fentiek alapján valóban egységes egész volt, mivel az álláspontom szerint *a magánjogi és az azzal összefüggő eljárásjogi kérdésekre* (pl. mulasztás esetén benyújtott igazolási kérelem) vonatkozott.

2.3. A szóbeli tárgyalás egységességének dogmatikai és gyakorlati elemei.

A szóbeli tárgyalás egységessége – ugyanúgy, mint az eshetőségi elv – a felek cselekményeinek időszerűségét határozza meg, ugyanakkor sokkal nagyobb rugalmassággal kezelte a kérdést, hiszen a perbeli cselekvés szabadsága alapján valamennyi, az adott kérdést eldöntő tárgyalás befejezéséig megtett cselekmény főszabály szerint *megfelelő időben (rechtzeitig)* előterjesztettnek volt tekintendő.²⁹ Kiss Károly szerint a szabály annak a következménye, hogy „a tényállás hivatalból is kinyomozandó.”³⁰ Ez azon erős negatív pervezetési jogosítványokra utalt, amelyeket a Pp. a bíró számára biztosított, nem pedig arra, hogy a tényállás mindenáron, a felek akarata ellenére is feltétlenül kiderítendő volt.

A perbeli cselekvés szabadsága nem volt más, mint az *eshetőségi elv megtagadása*.³¹ A 18-29. századig a bíróságnak nem voltak olyan erős negatív pervezetési jogosítványai, amellyel a perelhúzás megakadályozása biztosítható lett volt, így az írásbeli perrendek az eshetőségi elvet alkalmazták a per megfelelő mederben tartása érdekében.³² Azzal, hogy a perjogi reformmozgalmak a bírónak negatív pervezető jogosítványokat adtak, az eshetőségi elv fenntartása indokolatlanná vált.

A Pp. megfogalmazása *kellőképpen absztrakt* volt ahhoz, hogy mindenféle, az érdemleges tárgyaláson megtehető cselekményt magában foglalhasson. A „fennforgó kérdést elintéző határozatot megelőzi” fordulat alapján elsősorban a magánjogi kérdések tartoztak ide, amelyekre vonatkozólag az ítélet meghozatalát megelőző tárgyalás berekesztéséig lehetett nyilatkozatokat előterjeszteni. Az ítélet ugyanakkor nemcsak a teljes ítélet, hanem a részítélet, a közbenszóló (mai terminológiával: közbenső) ítélet, sőt a kiegészítő ítéletet is magában foglalta. A „fennforgó kérdés” ugyanakkor eljárásjogi jellegű is lehetett, hiszen például ha a fél egy határidőt elmulasztott és a tárgyaláson igazolási kérelmet terjesztett elő, akkor ennek elbírálásáig szabadon felhozhatott bármilyen körülményt annak alátámasztása céljából.³³

A tárgyalás egységessége – ahogy láthattuk – szerkezeti megközelítést foglalt magában, a magánjogi kérdések megvitatását szolgálta. Ezen az sem változtatott,

²⁸ KI 1910 IV. k. 73. ir. 297. o. (kiemelés a szerzőtől). A Pp. e felfogásának problematikájáról a későbbiekben még szót ejtek.

²⁹ Josef Kaserer: *Das Gesetz vom 27. April 1873 über das Verfahren in geringfügigen Rechtssachen (Bagatelverfahren) mit Materialien*, Wien, Alfred Hölder, 1873, 77. o.

³⁰ Kiss Károly: *A sommás eljárás (1893. évi XVIII. t.-cikk.) kapcsolatban a fizetési meghagyásról szóló és a törvénykezési bélyegekre és illetékekre vonatkozó törvényekkel (1893:XIX. t.-cz. 1894:XXVI. t.-cz.)*, Nagy-Kikinda, Kiadói Nyomda, 1894, 66. o.

³¹ KI 1910 IV. k. 73. ir. 310. o.

³² Magyary: i. m. 287. o. 1. lj.

³³ KI 1910 IV. k. 73. ir. 311. o.

hogy ha több tárgyalási határnapra volt szükség a kérdések megvitatásához,³⁴ hiszen az egységesség nem az egy tárgyalás kívánalmát jelentette, hanem hogy az adott kérdésre vonatkozó nyilatkozatok megtételének lehetőségét a törvény időben nem különítette el egymástól.

A szabadság ugyanakkor nemcsak a félre és előadásaikra vonatkozott, hanem a bíróságra is, azaz a nem megfelelő időben tett előadásokat – még a bírósági visszautasítási jog alkalmazását lehetővé tevő feltételek fennállása esetén is (erről ld. később) – *szabadon figyelembe vehette*,³⁵ vagyis a Pp. széleskörű bírói diszkréciót alkalmazott. A bírói szabadság abban is tetten volt, hogy amennyiben a tárgyalás berekesztése után merült fel valamilyen körülmény, amelyet a fél addig nem adott elő, szabadon dönthetett a tárgyalás újbóli megnyitásáról.³⁶ Ahogy *Herczegh Mihály* fogalmazott, az a fél, aki nem megfelelő időben tette meg előterjesztéseit, kitette magát annak a veszélynek, hogy a bíróság berekeszti a tárgyalást, mielőtt azokat előadta volna.³⁷

3. A nem megfelelő időben tett előadások szankcionálása

3.1. A szankciórendszerről általában. A perbeli cselekvés szabadáságának értelmében a kérdést eldöntő tárgyalás befejeztéig megtett cselekmény megfelelő időben megtettnek minősült, ugyanakkor *a contrario* ebből következik, hogy kivételesen beszélhetünk nem megfelelő időben tett előadásokról is. Az ilyeneket a törvény és a szakirodalom *utólagos előadásoknak* nevezte, és *Kiss* szerint a törvény ez alatt azt az esetet értette, „a mikor a már egy izben előadott tényállás nem bizonyult alkalmasnak a kereseti kérelem megállapítására, a felhozott bizonyíték pedig célhoz nem vezetvén, a fél utólagosan új tényeket és bizonyítékokat akar alkalmazni.”³⁸ Azért, hogy a perbeli cselekvés szabadáságát a felek ne használhassák a per elhúzására, a törvény a szabadságot nem feltétlenül, hanem csak *rendszerint* biztosította a felek számára,³⁹ hiszen a törvény több szankciót is kilátásba helyezett a nem megfelelő időben tett előadások vonatkozásában, amelyek ugyanakkor *Magyary* szerint csak közvetetten gondoskodtak a visszaélés megállításáról.⁴⁰

A perbeli cselekvés szabadáságál láthattuk, hogy a fél a tárgyalás berekesztéséig gyakorlatilag *bármikor bármit* előadhatott. A szankciórendszer is e két szó köré összpontosult, hiszen voltak a nem megfelelő időben való előterjesztésre (*bármikor*) vonatkozó és az előadás nem megfelelő tartalmára (*bármit*) vonatkozó jogkövetkezmények. Ezek *Schauer* szerint fokozatosak voltak, a törvény először a hanyagságból, majd a szándékosan okozott halasztást és végül a perbeli hazugságot szabályozta.⁴¹ A kurrens perjogi szakirodalomban van olyan álláspont, amely mind a

³⁴ Gaár: i. m. 188. o.

³⁵ Curia 1898. decz. 29. G. 527. sz. a., G I. (1905) 1877.

³⁶ Budapesti kir. tábla 1917 jan. 8. P II. 7437/1916. sz., PD IV. (1919) 37.

³⁷ Herczegh Mihály: *Magyar polgári törvénykezési rendtartás*, Budapest, Franklin, 1891, 31. o.

³⁸ Kiss: i. m. 67. o.

³⁹ Uo. 67. o.

⁴⁰ Magyary: i. m. 263. o.

⁴¹ Schauer: i. m. 398. o. Érdekesként kiemelendő, hogy a szerző a perbeli hazugságot szankcionálandó

szándékos halogatást, mind pedig a perbeli hazugságot rosszhiszemű pervitel fogalma alá vonta.⁴² E megközelítés ugyanakkor nem helytálló, a korabeli szakirodalom élesen elkülönítette egymástól a kettőt és csak a perbeli hazugságot tekintette rosszhiszemű pervitelnek,⁴³ amellyel magam is egyetértek, mivel – ahogy azt a későbbiekben ismertetni fogom – a szándékos halogatás dogmatikailag nem rosszhiszeműség, hanem *joggal való visszaélés* volt.

A tanulmány a továbbiakban nem megfelelő időbeliség szankcióit vizsgálja (Pp. 221. § 2. mondat és 222. § 1. bek.), amelyek közvetlenül az eljárás elhúzódsának kívánták elejét venni.⁴⁴

3.2. Hanyagságból tett utólagos előadás. A Pp. 221. § 2. mondata kimondta, hogy „[a] fél azonban, a ki előterjesztéseivel, a melyeket a bíróság meggyőződése szerint korábban érvényesíthetett volna, a tárgyalás elhalasztására okot ad, az ebből eredő költségben még akkor is elmarasztalandó, ha a perben nyertes.” A fentebb felvázolt fokozatosság első lépcsője arra az esetre vonatkozott, ha a felek valamelyike olyan tényállítást vagy bizonyítékot hozott fel, amely az ügy eldöntése szempontjából *nélkülözhetetlen volt* és erre tekintettel a tárgyalást nem lehetett berekeszteni, hanem szükségessé vált annak elhalasztása.⁴⁵

A miniszteri indokolás szerint a „huzavona” megakadályozásának *rendszerint elegendő* szabálya volt, hogy az okozó fél a halasztást költségeit viselje,⁴⁶ vagyis a jogalkotó ezzel implicite feltételezte, hogy a halasztás okozása nem joggal való visszaélés következménye, hanem egyszerű emberi hibából ered. Ebből is látszik, hogy a törvény szellemiségét tekintve rendkívül nagyvonalú volt a felek vonatkozásában.

pénzbírságot helyezte a legmagasabb szintre, amely a törvényi szabályozásból is tetten érhető, hiszen a törvény arra pénzbírság *büntetését* rendelte alkalmazni. Ennek oka egyrészt talán az akkori társadalom erkölcsi felfogásában keresendő, amelyet alátámaszt az a körülmény is, hogy a Pp. még ismerte a felek eskü alatti meghallgatását. Másrészt az is lehetséges, hogy a rosszhiszeműséget elítélendőbb magatartásként értékelték, mint a joggal való visszaélést.

⁴² Bartha Bence: Az érdemleges tárgyalás és a szóbeliség elve a Plósz Pp.-ben, in: XVII. *Jogász Doktoranduszok Országos Szakmai Találkozója* (szerk.: Miskolczi Bodnár Péter), Budapest, KRE-ÁJK, 2020, 34. o. Az sem teljesen helytálló, hogy mindkét – tévesen a rosszhiszeműség alá vont – rendelkezést a Képviselőház igazságügyi bizottsága illesztette be a törvénybe, ugyanis ez csak a perbeli hazugság vonatkozásában állja meg a helyét (Ld. Az igazságügyi bizottság jelentése a polgári perrendtartásról szóló 73. számú törvényjavaslat felől, in: *Az 1910. évi június hó 25-ére összehívott országgyűlés képviselőházának irományai V. kötet*, Budapest, Pesti Könyvnyomda, 1910, 132. iromány, 314. o.). A szándékos halogatás már *Plósz* 1885. évi tervezetében is helyet kapott. Ld. Plósz Sándor: *A magyar polgári perrendtartás tervezete*, Budapest, Egyetemi Könyvnyomda, 1885, 299. §. 77. o.

⁴³ Herceg Lajos: Az 1911.:I. tcz. 222. §-ához, *Jogtudományi Közöny*, 48 (1913) 17., 149. o.; Gaár: i. m. 188. o.; Gutfreund Sándor: A Pp. 222. §-hoz, *Jogtudományi Közöny*. 50 (1915) 20., 251. o. A törvény egyébként a pénzbírságot a rosszhiszemű perbeli magatartásokra rendelte alkalmazni. Magyar: i. m. 229. o. Innen ered, hogy a magyar perjog az igazmondási kötelezettség megsértését hagyományosan pénzbírsággal szankcionálja.

⁴⁴ Természetesen a perbeli hazugság vonatkozásában is felmerülhet, hogy az a perelhúzást célozta-e (hiszen munkát okoz a bíróságnak és halasztással is együtt járhat). Ld. Budapesti kir. tábla 1916 március 6. P. I. 406. sz., PD III. (1918) 63. Ebből fakadóan egy érdekes, további kutatást igénylő kérdés, hogy a 222. § két szankcióját ugyanazon előadás vonatkozásában lehetett-e alkalmazni.

⁴⁵ Kiss: i. m. 67. o.

⁴⁶ KI 1910 IV. k. 73. ir. 310. o.

A törvény a „huzavonát” elsődlegesen *vagyonjogi jogkövetkezésménnyel* kívánta megakadályozni, mégpedig az ún. költségspecializáció elvének alkalmazásával.⁴⁷ A bíróság főszabály szerint a perköltségről mint egységes egészről az eljárást befejező határozatban döntött (Pp. 424. § 1. bek.). A költségspecializáció ez alól teremtett kivételt, amikor a bíróság egyes perköltségelemekről külön határozott. Hanyagságból okozott halasztás esetén annak költségeit az arra okot adó fél viselte pernyertességtől függetlenül. A költségspecializáció elvének alkalmazása a perköltségviselés azon különös szabályával állt összhangban, miszerint a felet minden esetben marasztalni kellett a halasztásból eredő azon költségekben, amelyeket az ő hibája idézett elő (Pp. 431. § 2. bek.).⁴⁸

A felet *csak gondatlanság* terhelhette az utólagos előadásban, hiszen a szándékosság már a következő tényállást valósította meg. Tekintettel arra, hogy a hatályos szabályozás nagy hangsúlyt fektet a kizárási jellegű (preklúziós) rendelkezésekre, a következő tényállás vizsgálata külön részt igényel.

4. A perbeli *chicane* mint joggal való visszaélés szankcionálása: bírói preklúzió

4.1. Bevezető levéltári példa. A felek 1922. május 23-án fuvarozással egybekötött adásvételi szerződést kötöttek, amelyben az eladó a vételár fejében vállalta, hogy leszállítja Kiskundorozsmára (ma Szeged része) és átadja az eladónak az általa megvett aknaszenet és tűzifát. Az eladó ezt nem teljesítette, így vele szemben a vevő pert indított a Szegedi Kir. Törvényszék előtt. Az alperes (eladó) a perfelvételi határnapon kérte a kereset elutasítását és a felperes perköltségben való marasztalását (vagyis érdemleges ellenkérelmet terjesztett elő). Tekintettel arra, hogy törvényszéki per volt,⁴⁹ az érdemleges tárgyalást megelőzte annak írásbeli előkészítése. Az alperes ugyanakkor *nem terjesztett elő előkészítő iratot*, így ennek hiánya miatt az első érdemleges tárgyalást el kellett halasztani. Az alperes védekezését (egész pontosan annak indokolását, így a tényállításokat és bizonyítékokat) a folytatólagos érdemleges tárgyaláson terjesztette elő különiratában és késedelmét azzal az indokkal próbálta kimenteni, hogy előbb nem volt módjában azt elkészíteni. A bíróság az alperes által különiratban előadottakat perelhúzó szándék miatt mellőzte. Ennek több oka is volt, így a védekezés felületessége (az alperes például egy időpontot sem tudott megjelölni vagy összeget, amit ő követelt a felperestől) vagy egyéb, eljárásjogilag adott esetben lehetetlen kérelem (pl. egy aradi hatóság megkeresése, amely valószínűleg lehetetlen lett volna két évvel a trianoni békeszerződést követően).

⁴⁷ A hatályos perrendtartás 183. § (5) bekezdése szerinti pénzbírság és az ehelyütt elemzett vagyonjogi szankció között számos átfedés van, ezekről ld. Szívós Kristóf: A felek eljárástámogatási kötelezettségének dogmatikai értékelése. *Jogtudományi Közöny*, 77 (2022) 2., 75–76. o.

⁴⁸ Ezzel összefüggésben ld. Kúria II. 6609/1927. – 1928. XI. 15., G XXII. (1930) 1249.

⁴⁹ A hatásköri szabályainak történeti elemzésére ld. legújabban Pribula László: A polgári perrendtartás megvalósult hatásköri modelljének értékelése – a történeti fejlődés tükrében, *Jogtudományi Közöny*, 75 (2020) 1., 23–27. o.

A tanulmány témája szempontjából az a releváns, hogy a bíróság azt is felrótta az alperesnek, hogy az csak a folytatólagos tárgyaláson előterjesztett különiratában jelentette ki, hogy bizonyos céget szavatосként perbe kíván vonni, holott ez irányú kérelmét a bíróság szerint külön kellett volna előterjesztenie, mégpedig olyan időben, hogy a bíróságnak emiatt ne kelljen külön tárgyalást kitűznie, vagyis e kérelem figyelembevétele *ismét halasztást eredményezett volna*. A bíróság indokolása szerint:

„[m]indezek alapján kellően megindokolt a bíróság azon felfogása, hogy alperes védekezése a perelhúzást célozza, s ezért a Pp. 222. §-a értelmében azokat figyelmen kívül hagyja, védekezés hiányában megállapítja a kereseti tényállításokat valósnak, s miután a szerződésre vonatkozó jogszabályok értelmében a felperes jogosult a szerződés teljesítését követelni [ld. *pacta sunt servanda* elve – a szerző], alperest a perköltség megfizetésére is kötelezte. F[elperes] tekintetében megállapítja, hogy a keresetlevél és az előkészítő irat együttesen, mint egy beadvány vétetett figyelembe, miután a Pp. 129. §-a értelmében az előkészítő irat egész előadása már a keresetlevélben lett volna előadandó.”⁵⁰

4.2. A perbeli joggal való visszaélés (*chicane*) szankcionálásának elméleti és gyakorlati alapjai. A fenti jogeset az ún. mellőzést szemlélteti, amelynek fogalma az alábbiak szerint adható meg: a *mellőzés* (bírószági visszautasítási jog) azon negatív pervezetési jogosítvány,⁵¹ amellyel a bíróság a nem megfelelő idejűnek minősülő előterjesztéseket vagy azok egy részét kirekesztheti a peranyagból, és azok nélkül határozhat egy kérdésben.

Bár a Pp. a perbeli cselekvés szabadság elvére épült, más perrendtartásokhoz hasonlóan védelmet kellett biztosítania a – *Meszlény Artur* szóhasználatában – „bosszantás céljából”⁵² tett előadásokkal (*schikanöses Vorbringen*)⁵³ szemben. Ebben az esetben lényegében a joggal való visszaélés egyes perjogi vetületeivel állunk szemben.⁵⁴ Ahogy *Schauer* fogalmazott, a törvény „erélyesen harcol a *chicane* ellen.”⁵⁵ A Pp. ugyanis kimondta, hogy „[a] bíróság a félnek az előbbi §-ban [221. § 2. mondat – a szerző] említett oly utólagos előadásait és utólagosan ajánlott bizonyítékait, a melyek figyelembevétele a tárgyalás elhalasztását tenné szükségessé, hivatalból is figyelmen kívül hagyhatja, ha arról győződik meg, hogy a fél előadásait az ügy elintézésének késleltetése végett szándékosan halogatta” (Pp. 222. § 1. bek.), amely lényegében egy kizárási (preklúziós) rendelkezésnek volt tekinthető.⁵⁶ *Meszlény* szóhasználatából egyértelműen kitűnik, hogy csak az a perbeli előadás minősülhetett *chicane*-nak, amelyet a fél szándékosan később adott elő, mint ahogy arra lehetősége lett volna.

⁵⁰ MNL CsML VII. 1-b. 699. d. 28/1923.

⁵¹ A negatív pervezetési jogosítvány azt jelenti, hogy a bíróság minden cselekményt kirekeszt a per köréből, amely annak lefolytatásához nem szükséges. Magyar: i. m. 286. o.

⁵² Meszlény Artur: Visszaélés a joggal. *Polgári Jog*, 9 (1933) 1., 8–9. o.

⁵³ *Materialien zu den neuen österreichischen Civilprozessgesetzen. Bd. I.*, Wien, Manz, 1898, 261–262. o.

⁵⁴ *Ujlaki* tanulmányában áttekintette a joggal való visszaélés perjogi szankcionálásának kérdését. *Ujlaki László: Visszaélés a joggal a polgári eljárásban, Jogtudományi Közöny*, 44 (1989) 9., 455–461. o.

⁵⁵ *Schauer*: i. m. 398. o.

⁵⁶ *Éless*: i. m. 17. o.

Perbeli *chicane* esetén tehát arról volt szó, hogy a fél valamely jogát gyakorolta, hiszen a tárgyalás bezárásáig szabadon megtehetette az előadást, ugyanakkor jogát vagy cél nélkül, pusztán a másik fél károsításából vagy bosszantásából gyakorolta, vagy ugyan a joggyakorlásnak volt más célja is, de a másik félnek olyan mértékű károsítását okozta, amely nem volt arányban a joggyakorlással elérhető előnnyel.⁵⁷ Itt a „más cél alatt” elsődlegesen azt kell érteni, hogy a bíróság figyelembe vegye a fél adott nyilatkozatát és például lefolytasson egy bizonyítást. Az „olyan mértékű károsítás” pedig elsősorban azt jelentette, hogy az ellenérdekű fél joggal várhatta, hogy a bíróság megfelelő időben eldönti a jogvitát.

Az Se. szabályozásához (Se. 33. §) képest két különbségre lehetünk figyelmesek. A *hivatalbóli figyelmen kívül hagyás* lehetőségét illetően kiemelendő, hogy annak lehetővé tétele egyértelműen az osztrák Pp. hatása volt, hiszen az Se. még csak a kérelemre történő mellőzést ismerte (*Franz Klein* 1893-ban készült el tervezetével).⁵⁸ A kérelemre való mellőzés a német Pp. jellemzője volt, azt a magyar perjogászok közül *Fodor Ármin* támogatta erőteljesen. Álláspontja szerint, ha az ellenfél nem kérte a mellőzést, mivel neki nem sürgős az ügy, akkor nem volt ok arra a bíróság részéről, hogy a feleknek és az ügy alapos elbírálásának hátrányára figyelmen kívül hagyja az utólagos előadásokat.⁵⁹ Tekintettel ugyanakkor arra, hogy a Pp. – *Klein* felfogását követve – már a szociális felfogásra helyezkedett, a törvény a mellőzést kétségtelenül helyes és *közérdekű* szabálynak tekintette.⁶⁰

A másik különbség pedig az volt, hogy a Pp. beillesztette a jogszabálysövegbe a *szándékosan* szót, amelynek álláspontom szerint inkább egyértelműsítő jelentősége volt a bíróságok számára, semmint dogmatikai, hiszen a „késleltetés *végett*” mint célzatos magatartásra utaló szókapcsolat egyébként magában foglalta a szándékosságot.

A mellőzésnek három feltétele volt a Pp. hatálybelépését követően: a fél 1.) olyan utólagos előadást tett, 2.) amelynek figyelembevétele a tárgyalás elhalasztását tenné szükségessé, és 3.) a felet az utólagos előadásban a perelhúzás szándéka vezette. Fontos, hogy a feltételek konjunktívák voltak, így hiába minősült az előadás utólagosan megtettnek, ha annak figyelembevétele nem indokolta a tárgyalás elhalasztását, mert például a meghallgatni kívánt tanúk jelen voltak a tárgyaláson.⁶¹ Ahogy arra korábban utaltam, a bíróságnak a feltételek fennállása esetén is lehetősége volt az utólagos előadások figyelembevételére. Ilyenkor a Pp. 221. § 2. mondatában meghatározottak alkalmazására került sor.⁶² Ez a bírói lehetőség abból következett, hogy az eshetőségi elv helyett a bírósági szuverenitás szolgált a

⁵⁷ Szladits Károly: A magánjogi tényállások, in: *Magyar magánjog I.* (szerk.: Szladits Károly), Budapest, Grill, 1941, 367. o. A joggal való visszaélés tilalmának három megjelenési formája figyelhető meg, és ezek közül a klasszikus a *chicane* tilalma. Tercsák Tamás: *A joggal való visszaélés*, Budapest, HVG-Orac, 2018, 125–129. o.

⁵⁸ Kengyel: i. m. 99–100. o.

⁵⁹ Fodor Ármin: Az új osztrák polgári perrendtartás. *Magyar Jogászegyleti Értekezések*, 12 (1896) 7., 22. o. *Fodor* egyébként is éles kritikákat fogalmazott meg az osztrák Pp. vonatkozásában, *Kengyel* ki is emelte, hogy egyike volt azoknak, akik „fanyalogva fogadták” azt. Kengyel: i. m. 160. o.

⁶⁰ A Pp. miniszteri indokolása azt is kiemelte, hogy az ellenfél esetleg feszélyezve lehetett ilyen kérelemnek az előterjesztésében, amely „illusoriussá” tehetette e szabályt. KI 1910 IV. k. 73. ir. 310. o.

⁶¹ Budapesti kir. tábla 1903 június 4. 1903. I. G. 60. sz. a., T I. (1898) 225.

⁶² Kiss: i. m. 68. o.

perelhúzás megakadályozásának keretében (ld. a fentebb említett erős negatív pervezetési jogosítványokról elmondottakat).⁶³

A „figyelmelen kívül hagyás” és a „mellőzés” ebben az esetben azonos tartalmúaknak tekintendők: ilyenkor a bíróság tevékenyen fellépett és lényegében *visszautasította* a szándékos halogatással tett cselekményt [a *Klein – Engel* szerzőpáros ezért is nevezte e lehetőséget *bírósági visszautasítási jognak*].⁶⁴

A törvény miniszteri indokolása szerint a mellőzés különösen nagy hátránnyal nem járt a félre nézve, mivel egyrészt a szándékos halogatással tett cselekmények rendszerint alaptalanok voltak,⁶⁵ másrészt pedig az így kirekesztett előadások a másodfokú eljárásban vagy perújítással érvényesíthetőek voltak.⁶⁶ Bár a bíróságnak 222. § 1. bekezdésének jogkövetkezményének alkalmazását külön végzésben nem kellett kimondania,⁶⁷ arra az ítéletben külön hivatkozni kellett (Pp. 401. § 4. bek.). Ennek a szabálynak az volt a célja, hogy a fél ezek alapján perújítással élhessen. Azt a körülményt ugyanis, hogy a mellőzött előadás vagy bizonyíték figyelembevétele esetében kedvezőbb határozatot eredményezett volna-e vagy nem, és hogy ennek következtében alkalmas-e a perújítás megalapítására, a bíróság csak a perújítás elintézésekor vizsgálta és döntötte el.⁶⁸

A mellőzés szempontjából fontos körülmény volt, hogy csak olyan esetekben jöhetett számításba, amikor a bíróságnak nem kellett az adott tényállítás vagy bizonyíték vonatkozásában semmilyen tevékenységet végeznie. Így például nem volt helye a figyelmelen kívül hagyásnak abban az esetben, ha az ügyvéd nélkül eljáró alperest a bíróság nem tanította ki a bizonyítás módjára,⁶⁹ vagy abban az esetben, ha olyan tényállításról, illetve bizonyítékról volt szó, amelyet a bíróság hivatalból derített ki vagy szerzett be (vagy a bizonyítást is hivatalból folytatta le),⁷⁰ azaz a mellőzés *csak a tárgyalási elv keretében* érvényesülhetett.

4.3. A mellőzés és az eljárás szakaszolásának viszonya. A Pp.-ben a másodfokú eljárás lényegében az elsőfokú eljárás folytatása volt,⁷¹ így a törvény teljes szabadságot biztosított a fellebbezési eljárás során új tényállítások és bizonyítékok előterjesztésére (Pp. 489. § 1. bek. – ún. *beneficium novorum* szabálya). A mellőzés szempontjából az egyes eljárási szakaszok külön lezárt

⁶³ *Klein* is kiemelte az eshetőségi elv és a bírósági szuverenitás ellentétét. Franz Klein: Die neuen österreichischen Civilprozess-Gesetzentwürfe, *Zeitschrift für Deutschen Civilprozess*, 11 (1894), 2. o.

⁶⁴ Franz Klein – Friedrich Engel: *Der Zivilprozess Oesterreichs*, Mannheim/Berlin/Leipzig, Bensheimer, 1927, 269. o.

⁶⁵ Erre ld. pl. MNL CsML VII. 1-b. 691. d. 292/1922. Az ügyben egy orvost meghallgattak az alperes elmeállapotáról (aki megállapította, hogy az alperes rendelkezett a szerződés kötéséhez szükséges belátási képességgel), az orvosi bizonyítvány sem tartalmazott ezzel ellentétes adatot, a felperes ezt követően mégis további bizonyítást indítványozott, amelyet a bíróság halogatási szándék miatt visszautasított.

⁶⁶ KI 1910 IV. k. 73. ir. 311. o.

⁶⁷ Kovács Marcel: *A polgári perrendtartás magyarázata I.*, Budapest, Pesti Könyvnyomda, 1927, 591. o.

⁶⁸ KI 1910 IV. k. 73. ir. 369. o.

⁶⁹ Debreczeni kir. tábla 1903 december 31. G. 167. sz. a., T VIII. (1905) 261. Ez csak akkor volt elképzelhető, ha járásbíróson indult a per, mert az elsőfokú törvényszéki perekben ügyvédkényszer érvényesült. Ebben a jogesetben a joggal való visszaélést a tájékoztatás hiánya fogalmilag kizárta.

⁷⁰ Budapesti kir. tábla 1901 december 19. 1901. II. G. 101. sz. a., T VI. (1904) 224.

⁷¹ KI 1910. IV. k. 73. ir. 405. o.

egységet képeztek, így a fellebbezési eljárásban az utólagosság szempontjából a félnek csak azon mulasztásait lehetett figyelembe venni, *amelyek a fellebbezési eljárás során álltak be.*⁷² Az ugyanakkor nem számított tényleges előadásnak, ha a fél csak felemlítette, hogy az elsőfokú bíróság mellőzte az indítványát, ugyanis ha nem érvényesítette újra, a másodfokú bíróság azt indokolás nélkül figyelmen kívül hagyhatta,⁷³ anélkül az előadása gyakorlatilag csak úgy minősült, mint aki sérelmezte a Pp. 222. § 1. bekezdés szerinti szankció alkalmazását.⁷⁴

4.4. A mellőzés ténykérdés vagy jogkérdés volt? Megoszlottak a vélemények a tekintetben, hogy a mellőzés ténykérdésnek vagy jogkérdésnek minősült-e. Több felsőbbbírósági döntés mellett foglalt állást, hogy a bíróság szabad belátásától függő ténykérdésről van szó, így az kizárt a felülvizsgálatból.⁷⁵ *Meszlény* szerint ugyanakkor „a chikane kérdése sohasem ténykérdés, hanem mindig a felülvizsgálat körébe eső jogkérdés vagy legalábbis »nyilván helytelen ténybeli következtetés« (Pp. 534. §. 3. bek.) kérdése. Amit a fél ennek támogatására ténykörülményt felhoz, az nem szoros értelemben vett bizonyítás, hanem csak *indicium* avégből, hogy a bíróságot meggyőzze és rávegye amaz általános tapasztalati megállapításra, hogy a kérdéses magatartásnak más mint sikanizálás nem lehet a célja.”⁷⁶

Álláspontja szerint ugyanis *chicane* esetén a magatartásnak nyilvánvalóan nem lehetett más célja, mint a másik fél bosszantása, és ha ez nem nyilvánvaló (ti. bizonyítást igényel), akkor nem arról van szó, hogy *nem lehetett más célja*, hanem hogy a *konkrét esetben* nem volt más célja, és ez a *chicane*-magatartás szempontjából közömbös.⁷⁷

Az utóbbi megközelítéssel értek egyet, már csak amiatt is, mert a döntvénytárak számos, szándékos halogatással kapcsolatos döntést tartalmaznak, amelyből egyértelműen következik, hogy a felek számos esetben tették vitássá az elsőfokú vagy fellebbezési bíróságok mellőzést alkalmazó rendelkezését.⁷⁸ Tekintettel arra, hogy szándékos halogatás esetén joggal való visszaélésről van szó, ténykérdésről nem beszélhetünk.

4.5. Az első tárgyaláson való mellőzés kérdése. A joggyakorlatban az első tárgyaláson való mellőzés kérdése nem volt egyértelmű, kétféle álláspont figyelhető meg: *a)* egyrészről az első tárgyaláson lehetséges volt a halasztás, ha az előadást korábban az előkészítő iratban meg lehetett volna tenni (azaz az írásbeli előterjesztés elmaradása is mulasztásnak minősült);⁷⁹ *b)* másrészről az első tárgyaláson nem volt

⁷² Budapesti kir. tábla 1897 december 2. 1897. II. G. 103. sz., T II. (1900) 203.

⁷³ Kir. Curia I. G. 90/1905. 1905 szeptember 5., F IV. (1907) 2254.

⁷⁴ Tekintettel arra, hogy a fellebbezési eljárásra főszabály szerint az elsőfokú eljárás szabályait kellett alkalmazni (Pp. 484. §), az eddig és az ezt követően elmondottak megfelelően irányadóak a fellebbezési tárgyalásra is.

⁷⁵ Budapesti kir. tábla 1896 május 8. 1896. II. G. 27. sz. a., T I. (1898) 94.; Budapesti kir. tábla 1897 október 22. 1897. II. G. 86. sz. a., T II. (1900) 191.

⁷⁶ *Meszlény*: i. m. 9. o. Az *indicium*nak a közvetett bizonyításnál van jelentősége, ld. részletesen *Magyary*: i. m. 410–411. o.

⁷⁷ *Meszlény*: i. m. 8. o.

⁷⁸ Az általam hivatkozott döntvénytári szemelvények egyébként valamennyi esetben felülvizsgálati döntések kivonatai.

⁷⁹ Kúria 1922 márc 8. P. I. 4607/1921. sz., PD VII. (1923) 91.; Budapesti kir. tábla 1897 december 2.

helye halasztásnak,⁸⁰ sőt a kir. Curia egy esetben még azt is kimondta, hogy nincs helye mellőzésnek, ha a fél tanúit a második tárgyaláson nevezte meg.⁸¹ A megvizsgálandó kérdés tehát az, hogy a bírósági visszautasítási jog *teret nyerhetett-e* már az első érdemleges tárgyaláson.

Ad a) Ezen esetkör illusztrálásaként szolgáljon a következő jogeset: Ökrös Mihály kölcsönszerződést kötött az alperessel, amelyet később engedményezett a felperes részére. Mivel az alperesek nem teljesítették a szerződést, a felperes pert indított vele szemben a Szegedi Kir. Törvényszék előtt. A pertörténet leírása alapján kiderül, hogy miért gondolta a bíróság az első tárgyaláson mellőzhetőnek az alperes által előadottakat:

„[a]lperes kérte a kereset elutasítását s felperesnek a per költségekben való marasztalását. Az érdemleges tárgyaláson – *előkészítés nélkül* – arra szorítottokozott védekezése, hogy tagadta mintha ő Ökrös Mihálytól kölcsön kapott volna, [...]. Tekintve, hogy alperes ezen védekezését *előkészítő iratban tartozott volna* közölni, hogy felperesnek alkalma legyen a bizonyítékoknak kellő időben való produkálására, a bíróság az alperes által ajánlott bizonyítást csak a per elhuzására irányulóknak tekintette [...], s mellőzte a felajánlott tanuhallgatást.”⁸²

A bíróság indokolása álláspontom szerint a Pp. azon rendelkezésén alapult – bár ez *expressis verbis* nem jelent meg az ítéletben –, hogy az alperesnek a per felvétel és az érdemleges tárgyalás közötti tárgyalási időköz első felében előkészítő iratban nyilatkoznia kellett a vele közölt kereseti tényállításokra és bizonyítékokra, valamint saját tényállításait és bizonyítékait, esetleges kérelmeit is elő kellett adnia (Pp. 195. §). Ehhez hozzá kell tenni azt is, hogy az eljáró tanács elnökének gondoskodnia kellett arról, hogy az ügy „megszakítás nélkül lehetőleg ugyanabban az ülésben befejeztesse” (Pp. 224. § 3. bek.).⁸³ E szabályból nyelvtani értelmezés alapján az következik, hogy már az első tárgyaláson is lehetett volna a bírói preklúziót alkalmazni.

Ad b) A kir. Curia egy eseti döntésében *expressis verbis* kimondta, hogy a „bíróság eljárási jogszabálysértést követ el, a midőn a félnek utólagosan ajánlott bizonyítékait [...] olyan esetben hagyta figyelmen kívül, a mikor *csakis egy tárgyalás tartatott*.”⁸⁴ Álláspontom szerint ez volt a helyes megközelítés. A Pp. ugyanis a tárgyalás szóbelisége mellett azt is kimondta, hogy szóbeli előadás helyett iratok tartalmára

1897. II. G. 103. sz. a., T II. (1900) 203.; Budapesti kir. tábla 1899 október 12. 1899. II. G. 72. sz. a., T IV. (1901) 189.

⁸⁰ Ld. még MNL CsML VII. 1-b. 692. d. 504/1922.; Curia I. G. 386/96. 1897. január 4., F II. (1897) 310. (harmadik tárgyaláson való mellőzés); Budapesti kir. tábla 1915 szept. 29. P IV. 7164. sz., PD I. (1916) 407.

⁸¹ Curia 1904. okt. 21. I. G. 269., in: Fabinyi Tihámér: *A polgári perrendtartás törvénye és joggyakorlata I.*, Budapest, Grill, 1931, 441. o.

⁸² MNL CsML VII. 1-b. 692. d. 558/1922. (kiemelés a szerzőtől).

⁸³ Az érdemleges tárgyalásnál a Pp. egyik fő törekvése az volt, hogy a per már lehetőleg az első tárgyaláson befejezhető legyen. Fodor Ármin: A polgári perrendtartás törvényjavaslata, *Jogállam: Jog- és Allamtudományi Szemle*, 1 (1902) 4., 286. o. Ezt egyes hatályos jogi szerzők – álláspontom szerint megkérdőjelezhető megközelítéssel – a jelenleg hatályos Pp. perkoncentráció elve (3. §) történeti előzményének tartják, ezzel legitimálva a jelenlegi szabályozást.

⁸⁴ Curia I. G. 504/98. 1899 január 28., F IV. (1900) 799. Ezzel azonosan Id. Kúria 1922 máj. 24. P. IV. 5119/1921. sz., PD VII. (1923) 121.

nem lehetett hivatkozni, sőt a szó szerinti felolvasást is kivételesen tette lehetővé (Pp. 219. § 1-3. bek.). Joghatályosan tehát *csak szóban* lehetett nyilatkozatokat tenni, a kétoldalú meghallgatás elve – amely a polgári per fogalmi eleme⁸⁵ – alapján pedig a bíróságnak a feleknek erre *lehetőséget kellett biztosítania*. Ebből pedig dogmatikailag egyenesen következik, hogy ha csak a szóbeli nyilatkozattételhez fűződhetnek joghatások, akkor a felek első nyilatkozatát az adott kérdésben mindenképpen figyelembe kellett venni, még akkor is, ha perelhúzó szándékkal tette azt. Ellenkező esetben ugyanis a fél rendelkezési joga oly mértékben sérült volna, amely csak az ítélet feloldásával (mai terminológiával: hatályon kívül helyezésével) lett volna orvosolható (így pl. ha a fellebbezési első tárgyaláson történt volna mellőzés, akkor a fél azon joga sérült volna, hogy olyan bizonyítékot felhozzon a másodfokú bíróság előtt, amelyeket az elsőbíróság előtt nem érvényesített).

Ahogy *Magyary* is fogalmazott, az előkészítés „kötelező ugyan, de nem érvényi kellék. Az előkészítő iratok tartalma csak akkor jön figyelembe, ha szóval is előadatik. A feleknek jogában áll azonban ezen tartalomtól *eltérni*.”⁸⁶ A fentiekhez azt is hozzá kell tenni, hogy az utólagos előadások korábbi meghatározásából következően az első előadás *fogalmilag nem lehetett utólagos*, így azokat szankcionálni semmilyen körülmények között nem lehetett. Az egy ülésen való befejezés kívánalma egyébként egyszerűen megvalósítható lett volna azzal, ha a törvény az írásbeli előterjesztéshez is fűzött volna valamilyen joghatást.⁸⁷

Azért is helytelen volt az előkészítő iratra alapított mellőzés, mert ez teljesen ellentétes volt a törvény szellemiségével. A miniszteri indoklás is kimondta, hogy „[a]z előkészítés jellegének következménye az, hogy az a körül történt mulasztás nem vonhat maga után az ügy érdemét érintő hátrányt.”⁸⁸ A Pp. alapgondolata az volt, hogy a felek szóbeli előadása adja a peranyagot, ne pedig az előkészítő iratok.⁸⁹

A mellőzésre álláspontom szerint tipikusan az ítéletet megelőző utolsó tárgyaláson került sor, hiszen ha például voltak olyan kérdések, amelyek további tárgyalást igényeltek és arra tekintettel úgyis el kellett halasztani a tárgyalást, akkor nem volt célszerű perelhúzó szándék miatt figyelmen kívül hagyni például egy tanúbizonyítást.⁹⁰

5. Összegzés, a szabályozás értékelése

5.1. A széleskörű novációs lehetőség devalváló hatása. Visszakanyarodva a

⁸⁵ *Magyary*: i. m. 3. o.

⁸⁶ *Magyary Géza*: A szóbeliség és közvetlenség alapelvei az új polgári perrendtartásban, *Jogtudományi Közöny*, 47 (1912) 40., 349. o. (kiemelés a szerzőtől)

⁸⁷ Rendkívül találó *Oberschall* azon megjegyzése, hogy a törvény gyakorlatilag rettegett az írásbeliségbe való visszaeséstől és ezért túlhajtotta a szóbeliséget. *Oberschall Adolf*: Észrevételek a polgári perrendtartásról készült törvényjavaslat előadói tervezetére IV., *Ügyvédek Lapja*, 13 (1896) 52., 4. o. (kiemelés a szerzőtől).

⁸⁸ KI 1910. IV. k. 73. ir. 304. o.

⁸⁹ Köblös Adél: Új megoldások az elsőfokú eljárás szabályaiban, *Közjegyzők Közönye*, 21 (2017) 2., 17. o.

⁹⁰ Ennek joggyakorlati alátámasztása nehézkes, ugyanis az általam levéltárban talált mellőzések csak ítéleti formában maradtak fenn (pertest nélkül), a döntvénytárban pedig természetesen csak a végső döntés kivonata található meg.

4. pont kiinduló jogesetéhez, amelyben a Szegedi Kir. Törvényszék az alperes teljes védekezését mellőzte: a pervesztes alperes fellebbezett, és tekintettel a széleskörű novációs jogra, amely a fellebbezési eljárásban érvényesült, előterjesztette mellőzött védekezését, amelynek eredményeként *pernyertes lett*.⁹¹ Ezen előterjesztési szabadságnak nagy hátránya, hogy a 222. § 1. bekezdés kissé súlytalan lett, hiszen a mellőzésnek csak az adott eljárási szakaszra volt kihatással, a teljes eljárásra nem. Az osztrák perrendtartásban ugyanakkor teljesen más volt ugyanezen szankció jelentősége, ugyanis *Klein* novációs tilalmat vezetett be a másodfokú eljárásban.⁹²

5.2. Az eljárás rugalmasságának és nagyvonalúságának biztosítása az anyagi igazság érvényesülésének veszélyeztetése nélkül. A törvény a felek előadásait rendkívül nagyvonalúan kezelte, amelyet alátámaszt, hogy rendszerint elegendőnek tartotta a költségspecializáció elvének alkalmazását, a preklúziós rendelkezés *ultima ratio* jelleggel érvényesült. A XIX. századi perjogi paradigmaváltás bebizonyította, hogy az eljárás merev formalizmusok nélkül is mederben tartható, még úgy is, hogy a korabeli perjogászok nem kívántak a preklúziótól mint szankciótól elszakadni.

A Pp. bírói preklúziója alkalmas volt arra, hogy megőrizze a korábban alkalmazott eshetőségi elv előnyeit úgy, hogy azok hátrányait kiküszöbölje.⁹³ Ehhez ugyanakkor a bíró mint szubjektum előtérbe helyezésére volt szükség, amely azzal is járt, hogy az eljáró bírónak (vagy bírói tanácsnak) *mernie kellett* fellépni a felekkel szemben. A megfelelő bírói attitűd elengedhetetlen volt a szabály érvényesüléséhez. A bírói szabad mérlegelés biztosításával ugyanakkor elkerülhetővé vált az anyagi igazság érvényesülésének veszélyeztetése, így például nem történt mellőzés, ha perdöntő tényre nézve kellett bizonyítást lefolytatni.⁹⁴

Abból, hogy a szabály alkalmazására viszonylag kevés példát találtam, nem lehet messzemenő következtetéseket levonni, így ez alapján nem világos, hogy a mellőzésre azért került sor kevés esetben, mert például *a)* a felek rendkívül „becsületesek” voltak, és nem kívánták elhúzni a pert; *b)* a megfelelő bírói attitűd nem alakult ki a szabály alkalmazásához (magam részéről ezt tartom a legkevésbé valószínűnek); vagy *c)* az időbeliséget az anyagi igazság lehető legteljesebb érvényesítése háttérbe szorította.

Ez utóbbit tartom a legvalószínűbbnek, ugyanis a gyorsaság – talán egy kissé túlzott – hajszolása csak az elmúlt évtizedek polgári perjogi szabályozás sajátossága Magyarországon. A legújabbkori jogalkotó is inkább a megfelelő időben való elbírálás mellett tört lándzsát, amelyet még az sem cáfol meg, hogy a bíróságok részére anyagi pervezetési jogosítványokat is biztosít.

5.3. Az alperesi tárgyaláselőkészítés kiemelt fontossága. A 222. § 1. bekezdés vonatkozásában bemutatott levéltári példában a bíróság a Pp. 129. §-ára is hivatkozott a felperes nyilatkozatát tekintve. Nem véletlenül, hiszen bár a Pp. az

⁹¹ MNL CsML VII. 1-b. 699. d. 28/1923.

⁹² Szivós Kristóf: A szóbeliség és közvetlenség tényerése az osztrák polgári perben, *Jogtörténeti Szemle*, 20 (2022) 2., 49. o.

⁹³ Herczegh: i. m. 31. o. 4. lj.

⁹⁴ Kúria 1922 okt. 12. P. III. 1199. sz., PD VIII. (1924) 139.

individualizáció elvére épült,⁹⁵ mégis megfigyelhető, hogy a felperesek már a keresetlevélben szubsztanciáltak, azaz nemcsak a perfelvételt, hanem már az érdemleges tárgyalást is előkészítették. Az eljárás sikere és a minél kevesebb érdemleges tárgyalás attól függött, hogy *az alperes előkészítette-e az érdemleges tárgyalást*, mivel az alperes védekezését a perfelvétel során nem indokolhatta. Amennyiben nem, az első érdemleges tárgyalást el kellett halasztani. A bíróságnak így a 222. § 1. bekezdés alkalmazása során különös körülménnyel kellett eljárnia. Nem véletlen ebből következően, hogy a legújabbkori perjogi kodifikáció is nagy hangsúlyt fektetett az alperesi előkészítés fontosságára.

Irodalomjegyzék

- Bacsó Jenő: *A polgári perrendtartás tankönyve*, Budapest, Grill, 1917, 98. o. Ld. bővebben Szívós Kristóf: Az eshetőségi elv alkalmazásának dogmatikai alapjai a polgári peres eljárásban, *Iustum Aequum Salutare*, 17 (2021) 4., 281–300. o.
- Czoboly Gergely: *A perelhúzóadás megakadályozásának eljárási eszközei*, Pécs, PhD-értekezés (kézirat), 2014, 140–147. o.
- Éless Tamás: A tárgyalás szerkezete, perfelvétel, perhatékonyság, *Közjegyzők Közlönye*, 64 (2017) 5., 17–18. o.; Éless Tamás – Döme Attila: A keresetváltoztatás kérdéséhez, in: *Egy új polgári perrendtartás alapjai* (szerk.: Németh János – Varga István), Budapest, HVG-Orac, 2014, 424–425. o.
- Franz Klein: *Pro futuro. Betrachtungen über Probleme der Civilprocessreform in Oesterreich*, Wien/Leipzig, Franz Deuticke, 1891, 71. o.
- Friedrich Stein: *Grundriß des Zivilprozeßrechts und des Konkursrechts*, Tübingen, Mohr Siebeck, 1928, 192. o.
- Gaár Vilmos: *A magyar polgári perrendtartás (1911. évi I. t.-cz.) magyarázata I.*, Budapest, Athenaeum, 1911, 151. o.; Magyary Géza: *Magyar polgári perjog*, Budapest, Franklin, 1924, 267. o.
- Haendel Vilmos: *A perbeli cselekmények koncentrációja a magyar perjogi fejlődés szolgálatában*, Miskolc, Ifj. Ludvig és Janovits Könyvnyomdája, 1932, 1–2. o.
- Hecceg Lajos: Az 1911:I. tcz. 222. §-ához, *Jogtudományi Közlöny*, 48 (1913) 17.
- Hugo Schauer: A szóbeli tárgyalás elhalasztása, *Jogtudományi Közlöny*, 46 (1911) 47., 397. o.
- Josef Kaserer: *Das Gesetz vom 27. April 1873 über das Verfahren in geringfügigen Rechtssachen (Bagatellverfahren) mit Materialien*, Wien, Alfred Hölder, 1873, 77. o.
- Kengyel Miklós: *A bírói hatalom és a felek rendelkezési joga a polgári perben*, Budapest, Osiris, 2003, 149. o.; Varga Norbert: The Basic Principles of Code of Civil Procedure in Cartel Law in the 20th Century, in: Görög Márta – Hegedűs Andrea (szerk.): *Lege duce, comite familia. Ünnepi tanulmányok Tóthné Fábrián Eszter tiszteletére, jogász pályafutásának 60. évfordulójára*, Szeged, Iurisperitus, 2017, 509. o.

⁹⁵ Ld. bővebben Pákozdi Zita: *A jogerő tárgyi terjedelme a polgári perben*, Szeged, Pólay Elemér Alapítvány, 2017, 34–37. o.

-
- Kiss Károly: *A sommás eljárás (1893. évi XVIII. t.-cikk.) kapcsolatban a fizetési meghagyásról szóló és a törvénykezési bélyegekre és illetékekre vonatkozó törvényekkel (1893:XIX. t.-cz. 1894:XXVI. t.-cz.)*, Nagy-Kikinda, Kiadói Nyomda, 1894, 66. o.
 - *Materialien zu den neuen österreichischen Civilprozessgesetzen. Bd. I.*, Wien, Manz, 1898, 261–262. o.
 - Meszlény Artur: Visszaélés a joggal. *Polgári Jog*, 9 (1933) 1., 8–9. o.
 - Pap József: *Perjogi elvek a magyar polgári perrendtartás törvényjavaslatában*. Budapest, Márkus Samu, 1901, 80–81. o.
 - Paul Oberhammer – Tanja Domej: Delay in Austrian Civil Procedure and the Legislator’s Response, in: *Within a Reasonable Time: The History of Due and Undue Delay in Civil Litigation* (szerk.: C. H. van Rhee), Berlin, Duncker & Humblot, 2010, 268. o. <https://doi.org/10.2307/j.ctv1q69scv.15>
 - Plósz Sándor: Der Bau des Prozesses in erster Instanz nach der ungarischen ZPO, in: *Zwei Vorträge aus dem ungarischen Zivilprozessrecht*, Berlin, Otto Liebmann, 1917, 47. o.; Alföldy Ede: A polgári perrendtartás egyszerűsítése. *Jogtudományi Közlöny*. 55 (1920) 14., 104–105. o.
 - Raban Freiherr Von Canstein: *Die rationellen Grundlagen des Civilprozesses und deren Durchführung in den neuesten Civilprozeß-Gesetzentwürfen Oesterreichs und Deutschlands, sowie in der Civilprozeß-Ordnung für das deutsche Reich*. Bd. 2, Wien, Manz, 1877, 245–246. o.
 - Szladits Károly: A magánjogi tényállások, in: *Magyar magánjog I.* (szerk.: Szladits Károly), Budapest, Grill, 1941, 367. o.
 - Udvary Sándor: Új Pp. – új perszerkezet, *Advocat*, 20 (2017), 1-2., 7. o.
 - Varga Norbert: Adalékok a kartellmegállapodások ügyleti érvényességéhez az 1931. évi kartelltörvény hatálybalépését követően, in: Bódiné Beliznai Kinga – Gosztonyi Gergely (szerk.): *Jogtörténeti parerga III. Ünnepi tanulmányok Mezey Barna 70. születésnapja tiszteletére*, Budapest, Orac, 2023, 387. o.;
 - Varga Norbert: Introduction to the Hungarian Cartel Regulation in the Interwar Period, *Krakowskie Studia z Historii Państwa i Prawa*, 15 (2022) 2., 215–216. o.; <https://doi.org/10.4467/20844131KS.22.015.15718>
 - Pétervári Máté: A kivételes hatalom magánjogi viszonyokra gyakorolt hatása és a csődönkívüli kényszeregyezés bevezetése Magyarországon, in: Farkas Ádám – Kelemen Roland (szerk.): *Szkülla és Kharübdisz között – Tanulmányok a különleges jogrend elméleti és pragmatikus kérdéseiről, valamint nemzetközi megoldásairól*, Budapest, Magyar Katonai Jogi és Hadijogi Társaság, 2020, 150–151. o.
 - Wopera Zsuzsa: Az új polgári perrendtartás elvi alapjai, *Jogtudományi Közlöny*, 72 (2017) 4., 155. o.
-
-